فصلنامه گیاهان دارویی

Journal homepage: www.jmp.ir

پژوهشکده گیاهان دارویی
جهاد دانشگاهی

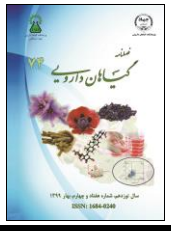

مقاله تحقیقاتی

کاربرد دارویی سنتی گیاهان بومی منطقه چشمه گندو در شهرستان سپیدان (استان فارس)

سعیده راحمی اردکانی، کتایون پورسخی *

گروه باغبانی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

اطلاعات مقاله

گل‌واژگان:
کاربرد سنتی
گیاهان دارویی
منطقه چشمه گندو

چکیده

مقدمه: از دیرباز تاکنون گیاهان دارویی خودرو به عنوان منابع دارویی مهمی مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. گیاه‌شناسی سنتی روش‌های ارزشمندی را برای یافتن گیاهان دارویی جدید و داروهای گیاهی عرضه می‌کند. **هدف:** هدف از این مطالعه جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی منطقه چشمه گندو واقع در بخش خفری شهرستان سپیدان است. **روش بررسی:** در سال ۱۳۹۶-۱۳۹۵ فلور گیاهان دارویی منطقه مطالعه شد. با استفاده از نقشه‌های جغرافیایی، گیاهان منطقه جمع‌آوری و با به کارگیری تجارب افراد بومی خصوصیات دارویی گیاهان و اندام‌های مورد استفاده ثبت شد. سپس نمونه‌ها با استفاده از منابع معتبر شناسایی شد. **نتایج:** در مجموع، ۹۶ گونه گیاه دارویی متعلق به ۳۵ تیره و ۸۷ جنس در منطقه مورد مطالعه شناسایی شد که از آنها در درمان بیماری‌های مختلف از جمله بیماری‌های گوارشی، التیام زخم، آرامبخش، مقوی معده و.... استفاده می‌شود. همچنین با بررسی نوع گیاهان منطقه مشخص شد که بیشترین نوع مصرف به صورت جوشانده و دم کرده است. بزرگترین تیره از نظر تعداد گونه به ترتیب تیره نعناعیان با ۲۰ گونه و تیره کاسنیان با ۱۴ گونه می‌باشد. جنس مریم‌گلی نیز با ۵ گونه بزرگترین جنس دارویی در منطقه تعیین شد. **نتیجه‌گیری:** با شناخت توانمندی‌های موجود و معرفی گیاهان دارویی با ارزش بومی، می‌توان جهت کشت وسیع و بهره‌برداری، گسترش سطح کشت گیاهان دارویی بر اساس نیاز بازار داخلی و خارجی و اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی برای حفاظت از منابع طبیعی اقدام کرد. بنابراین شناسایی گیاهان دارویی موجب حفظ ذخایر ژنتیکی و کمک به استقلال و خودکفایی دارویی کشور می‌شود.

۱. مقدمه

رستنی‌ها در هر منطقه‌ای ذخایر با ارزش ژنتیکی آن منطقه محسوب می‌شوند، بدین لحاظ که حاوی اطلاعات با ارزشی از منطقه نظیر نوع اقلیم، نوع خاک، ارتفاع از سطح دریا و حتی جانداران آن محیط می‌باشند. از دیرباز تاکنون مردمان توجه خاصی به محیط اطراف خود و بویژه گیاهان داشته و سعی بر آن داشتند تا حداکثر استفاده را از آنها داشته باشند. با پیدایش بیماری‌ها بشر به فکر استفاده از گیاهان برای درمان امراض خود پرداخت و این شروعی برای پیدایش واژه‌ای به نام گیاهان دارویی در اقوام و فرهنگ‌های مختلف بود. کشور ایران به لحاظ اقلیم، بسیار منحصر به فرد است و از اقلیم سرد تا گرم و خشک تا مرطوب را دارا می‌باشد. این امر خود سبب به وجود آوردن تنوع زیستی بالایی از گیاهان در ایران می‌شود. گیاهان دارویی در دهه‌های اخیر مورد توجه مردم و دولت

* نویسنده مسؤول: k.poursakhi@khuisf.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۲تیر ۱۳۹۷؛ **تاریخ دریافت اصلاحات:** ۲۱ فروردین ۱۳۹۸؛ **تاریخ پذیرش:** ۲۴ فروردین ۱۳۹۸

doi: 10.29252/jmp.19.74.200

© 2020. Open access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

مردان قرار گرفته‌اند و از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به نداشتن عوارض جانبی و همچنین فرآوری ساده داروهای گیاهی از آنها دانست [۱].

استفاده از گیاهان دارویی به قدمت عمر انسان است. چون امراض با پیدایش بشر متولد شده‌اند و اسناد چند هزار ساله موجود در تاریخ طب و داروسازی حاوی تجربیات و اطلاعات ارزشمند گیاه درمانی است [۲].

گیاهان دارویی به عنوان نوآوری‌های زیستی در عرصه پزشکی جایگزینی شایسته برای داروهای شیمیایی هستند. یکی از علل مهم این جایگزینی حداقل عوارض جانبی نسبت به داروهای شیمیایی است. اعجاز گیاهان دارویی از روزگاران کهن در میان ایرانیان مورد توجه بسیار بوده است. پاره‌ای از این گیاهان بواسطه شفابخش بودن مقدس شمرده می‌شدند. استفاده از گیاهان دارویی برای درمان بیماری‌ها از زمان‌های قدیم تاکنون رایج بوده است. طی ده سال اخیر استفاده مردم از گیاهان دارویی از ۳ درصد به ۵۰ درصد رسیده است [۳].

امروزه طب سنتی و اتنوبوتانی دو موضوع مورد توجه در بسیاری از کشورهاست. طب سنتی مربوط به مطالعات و تجربیات گذشته و اتنوبوتانی مربوط به شناخت علوم گیاهی بومی یک منطقه است که با به دست آوردن اطلاعات از افراد بومی یک منطقه به دست می‌آید [۴].

شناسایی و معرفی فلور گیاهان دارویی و موارد استفاده سنتی این گیاهان، فراهم کننده اطلاعات مفیدی در رابطه با پراکنش و کاربردهای گیاهان دارویی هر منطقه بوده و زمینه‌ساز فعالیت‌های دارویی مختلفی در ارتباط با این موضوع می‌باشد. در این خصوص تاکنون فعالیت‌های متعددی در برخی از مناطق و استان‌های کشور و یا در ارتباط با خانواده‌ها و گونه‌های پرکاربرد دارویی در نقاط مختلف کشور انجام شده است [۷، ۶، ۵].

استان فارس از نظر ویژگی‌های خاص جغرافیایی و وضعیت اقلیمی، تاریخی، فرهنگی و اقتصادی یکی از مهمترین استان‌های کشور محسوب می‌شود. در چند سال اخیر پژوهشگران کشور تحقیقات متعددی را در زمینه شناسایی، معرفی و نحوه مصرف گیاهان دارویی و معطر مناطق مختلف انجام داده‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌شود. در تحقیقی که در زمینه جمع‌آوری و بررسی منتخبی از گیاهان شهرستان کازرون انجام گرفت، نتایج نشان داد که تعداد ۹۱ گونه گیاه دارویی از ۸۷ جنس و ۳۹ خانواده در منطقه شناسایی شد که بیشترین گونه‌های دارویی به ترتیب متعلق به تیره‌های نعناعیان، کاسنیان و بارهنگیان بودند و همچنین در این تحقیق مشخص شد تعداد زیادی از این گیاهان در زمینه درمان ناراحتی‌های دستگاه گوارش، گردش خون و دفع ادرار مورد استفاده قرار می‌گرفتند [۸].

در یک مطالعه دیگر [۹]، اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که ۵۳ گونه گیاهی بیشترین کاربرد را دارند، به طوری که مهمترین موارد مصرف دارویی این گونه‌ها به عنوان تقویت‌کننده دستگاه هاضمه، مقوی اعصاب، درمان بیماری‌های تنفسی، درمان بیماری‌های پوستی، التیام زخم و ... می‌باشد.

طی پژوهشی در منطقه اردستان (استان اصفهان) ۱۲۵ گونه دارویی تشخیص داده شد که این گونه‌ها به ۱۱۰ جنس و ۴۳ خانواده تعلق داشت. تیره Asteraceae با ۱۶ درصد، Fabaceae با ۸ درصد، Lamiaceae با ۷ درصد و Brassicaceae با ۶ درصد بیشترین تعداد گونه‌های دارویی را دارا بودند [۱۰].

در مطالعه و بررسی گیاهان دارویی منطقه تاریخی میمند تعداد ۱۰۵ گونه دارویی متعلق به ۹۰ جنس و ۴۲ خانواده گزارش شد که بیشترین گیاه دارویی متعلق به خانواده Lamiaceae و Rosaceae بودند و بیشترین اندام مصرفی در این تحقیق به ترتیب برگ، بذر، میوه و ریشه گزارش شد [۱۱].

شهرستان سپیدان به دلیل دارا بودن قدمت تاریخی و گردشگری و قرار گرفتن بین راه ارتباطی دو استان فارس و

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

کهگیلویه و بویراحمد و همچنین دارا بودن آب و هوای مناسب، موجب رشد گیاهان متعددی بخصوص گونه‌های دارویی شده که توسط افراد محلی جمع‌آوری و به عطاری‌های سطح شهر فروخته می‌شود. به دلیل تنوع زیاد گونه‌های گیاهی و استفاده گسترده مردم از گیاهان دارویی در این منطقه و با توجه به اینکه تاکنون مطالعه مشابهی در منطقه گزارش نشده، بررسی پوشش گیاهان دارویی مناطق مختلف این شهرستان ضروری به نظر می‌رسد. ضمن اینکه شناسایی گیاهان دارویی موجب حفظ ذخایر ژنتیکی و کمک به استقلال دارویی کشور و خودکفایی دارویی می‌شود، استفاده از این ذخایر ژنتیکی به عنوان گنجینه‌ای گران‌بها در دست بشر و در خدمت نیازهای او می‌باشد و با ایجاد بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی کشور باعث خواهد شد که سهم بزرگی برای صادرات محصولات گیاهان دارویی فراهم شود [۱۲].

۲. مواد و روش‌ها

۱.۲. منطقه مورد مطالعه

در دامنه کوه‌های سر به فلک کشیده زاگرس، شهرستان سپیدان به مرکزیت شهر اردکان بالغ بر ۳/۲ درصد کل مساحت خاکی استان فارس را به خود اختصاص داده است. این شهرستان در محدوده جغرافیایی ۵۲ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی، و ۳۰ درجه و ۳۵ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. از شمال به شهرستان اقلید و استان کهگیلویه و بویراحمد، از جنوب به شهرستان شیراز، از شرق به شهرستان مرودشت و از غرب به شهرستان ممسنی محدود می‌شود. این شهرستان ناحیه‌ای کوهستانی و پوشیده از جنگل است و ارتفاع آن از سطح دریا ۲۲۲۵ متر است. شهر اردکان مرکز شهرستان سپیدان تا شیراز حدود ۸۵ کیلومتر فاصله دارد و در مسیر شیراز – یاسوج واقع شده است. اگر جنگل‌های خطه شمال کشور به دلیل ارزش اقتصادی تولید چوب مورد توجه می‌باشند، جنگل‌های شهرستان سپیدان و حوزه زاگرس، جنگل‌های حفاظتی و حمایتی بوده و دارای ارزش‌های زیست محیطی هستند. شهرستان سپیدان به دلیل قرار گرفتن در زاگرس مرکزی، دارای زمستان‌های سرد و پر برف و تابستان‌های معتدل است. میانگین سالانه نزولات آسمانی در این شهرستان ۱۲۰۰ میلی‌متر است. میزان بارندگی شهرستان سپیدان در سال زراعی ۹۱-۹۰ بالغ بر ۵/۸۵۹ میلی‌متر گزارش شد. معدل حداقل دمای شهرستان ۹/۲ درجه سانتی‌گراد و معدل حداکثر دما ۱۹/۱ درجه می‌باشد. همچنین حداکثر مطلق درجه حرارت ۳۴/۸ درجه سانتی‌گراد و حداقل مطلق دما ۹/۸- درجه سانتی‌گراد به ترتیب در ماه‌های تیر و بهمن بوده است. شهرستان سپیدان از نظر اقلیمی با توجه به اقلیم‌نمای "کوپن" در گروه اقلیمی معتدل مرطوب قرار می‌گیرد. جوامع مرتعی شهرستان شامل گونه‌های تیپ بالشتکی چوبک، درمنه، اسپند، ریواس، سیر، موسیر، تره کوهی، آنغوزه، گون، جاشیر، انواع گراس‌های یک‌ساله و چندساله و پهن برگان، بیلهر، بن‌سرخ، لاله واژگون، چویل و صدها گونه مرتعی دیگر می‌باشند. جوامع جنگلی شهرستان شامل بنه، بلوط، زالزالک، کیکم، خوشک، زبان گنجشک، محلب، ارس، گلابی وحشی، بادام کوهی و ... می‌باشند که اکوسیستم بسیار متنوعی را به وجود آورده‌اند. منطقه چشمه گندو دارای پلاک ۸۰۴ با مساحت حدود ۲۲۳/۱۴۵ هکتار در دهستان خفری بخش مرکزی شهرستان سپیدان در فاصله ۳ کیلومتری شهر اردکان مرکز شهرستان سپیدان واقع شده است (شکل ۱). از شمال و شمال غرب به روستای باغستان، از غرب به روستای چهل‌چشمه، از جنوب به روستای دهگاه و از شرق به شهر اردکان محدود شده است و دارای اقلیمی معتدل و زمستـانی سرد و تابستانی خنک است. متوسط بارندگی نیز در این منطقه ۷۶۰ میلی‌متر می‌باشد. شکل ۲ منحنی دما – باران (آمبروترمیک) منطقه را نشان می‌دهد. این منطقه دارای

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

پوشش درختچه‌ای و بوته‌ای گونه‌های گون، بادام کوهی، علوفه‌ای، بومادران، درمنه و ... می‌باشد [۱۲]. نسترن وحشی و گونه‌های مرتعی از نوع جو وحشی، جاشیر

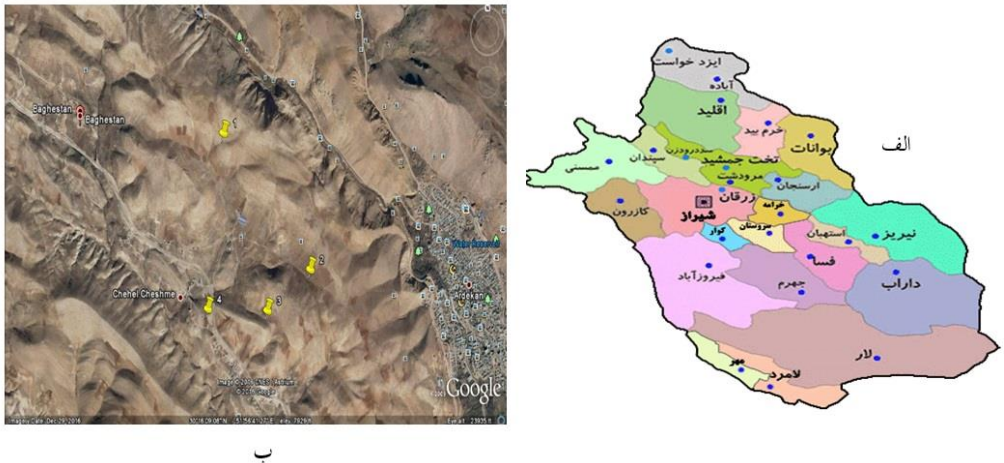

شکل ۱. الف) موقعیت مکانی شهرستان سپیدان در استان فارس ب) نقشه هوایی منطقه مورد مطالعه (برگرفته از اطلاعات جهاد کشاورزی شهرستان سپیدان)

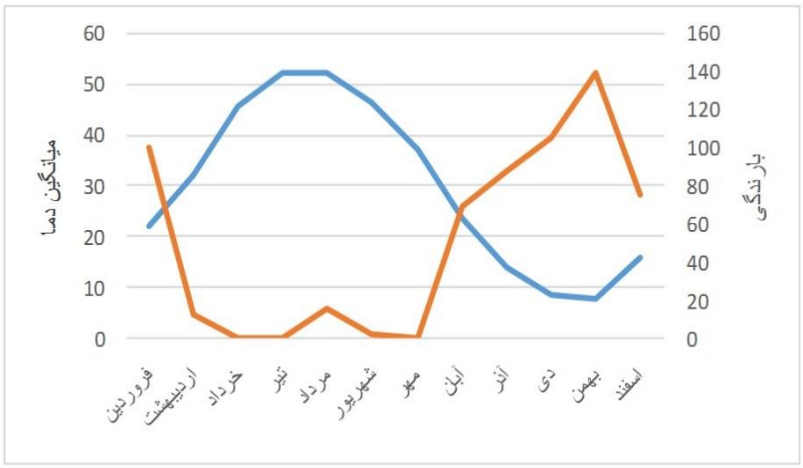

شکل ۲. نمودار آمبروترمیک منطقه چشمه گندو در فاصله سال‌های ۱۳۸۶ الی ۱۳۹۵. طول مقطع بین دو منحنی طول دوره خشکی و دامنه آن شدت دوره خشکی منطقه را نشان می‌دهد (برگرفته از اطلاعات سازمان هواشناسی شهرستان سپیدان)

۲.۲. *روش بررسی*

جهت اجرای این تحقیق در ابتدا با استفاده از منابع موجود و نقشه‌های توپوگرافی، عکس‌های هوایی، راه‌های دسترسی و بازیدهای صحرایی اولیه، محدوده منطقه مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. سپس با توجه به شرایط اقلیمی از دی ماه ۱۳۹۴ اقدام به جمع‌آوری نمونه‌های گیاهی شد و در حین جمع‌آوری اطلاعاتی از قبیل آدرس دقیق محل جمع‌آوری، ارتفاع محل و ... یادداشت‌برداری شد. به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر اطلاعات مربوط به مصارف درمانی ثبت شد و با استفاده از اطلاعات دارویی ۳۰ نفر از افراد سال‌خورده و دارای تجربه بومی منطقه و روستاهای همسایه در منطقه، پرسشگری‌هایی در رابطه با

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

گیاهان موردنظر انجام و در پرسشنامه‌هایی گردآوری شد (جدول ۱).

بعد از اینکه مرحله خشک کردن نمونه‌ها انجام شد، نمونه‌ها بر روی مقواهای دورو گلاسه بوسیله چسب‌های کاغـذی چسبانده و سپس برچـسب بر روی مقوا الصـاق و پس از شناسایی، مشخصات مربوط به هر گیاه یادداشت شد. مشخصات مربوط به هر گیاه عبارت از نام علمی گیاه (نام جنس و لقب گونه‌ای)، خانواده گیاه، نام فارسی، نشانی کامل محل جمع‌آوری، ارتفاع از سطح دریا، تاریخ جمع‌آوری، نام جمع‌آوری کننده و .... بود [۱۳].

کار شناسایی نمونه‌های گیاهی بر اساس روش‌های رایج تاکسونومی کلاسیک و با استفاده از کلیدهای شناسایی و استفاده از منابع معتبر از جمله فلورا ایرانیکا [۱۴]، مجموعه کتب فلور ایران [۱۵]، فلورهای رنگی [۱۶]، رستنی‌های ایران [۱۷] و منابع معتبر دیگر انجام گرفت. همچنین برای تکمیل اطلاعات در مورد قسمت‌های مورد استفاده و پراکنش جغرافیایی گونه‌ها از منابع مختلفی استفاده شد [۱۸]. سپس مجموعه نمونه‌ها در هرباریوم دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان) نگهداری شدند.

۳. نتایج

در مجموع ۹۶ گونه گیاه دارویی متعلق به ۸۷ جنس و ۳۵ خانواده در منطقه شناسایی شد که از این تعداد ۷ گونه انحصاری ایران بودند. بزرگترین تیره‌ها از نظر تعداد گونه به ترتیب عبارت از تیره نعناعیان (Lamiaceae) با ۲۰ گونه، تیره کاسنیان (Asteraceae) با ۱۴ گونه، تیره باقلائیان (Fabaceae) با ۱۰ گونه، تیره گل‌سرخیان (Rosaceae) با ۵ گونه و تیره کلمیان (Brassicaceae) و کرفسیان (Apiaceae) با ۴ گونه بودند (شکل ۳). جنس مریم‌گلی (*Salvia*) نیز با ۵ گونه بزرگترین جنس دارویی در منطقه گزارش شد.

پس از شناسایی گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه به بررسی اثرات درمانی آنها پرداخته شد (شکل ۴). مشخصات گونه‌های دارویی از نظر نام علمی، نام محلی، اتنوبوتانی، اندام مورد استفاده و نوع مصرف مورد مطالعه قرار گرفت و نتایج حاصل از این پژوهش به صورت جدول تنظیم شد (جدول ۲). همچنین پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی در منطقه خفری در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۱. مشخصات مربوط به افراد بومی و روستاهای همجوار منطقه جمع‌آوری گیاهان دارویی

ردیف	منطقه	ارتفاع (متر)	محدوده سنی	میزان تحصیلات	زن	مرد
۱	چشمه گندو	۲۲۴۸	۵۰–۷۰	ابتدایی تا بی‌سواد	۲	۵
۲	چهل چشمه	۲۲۸۸	۵۵–۷۰	ابتدایی تا بی‌سواد	۳	۶
۳	باغستان	۲۳۳۰	۵۰–۷۵	دیپلم تا بی‌سواد	۴	۶
۴	دهگاه	۲۲۹۰	۴۵–۶۰	ابتدایی تا بی‌سواد	۱	۳

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

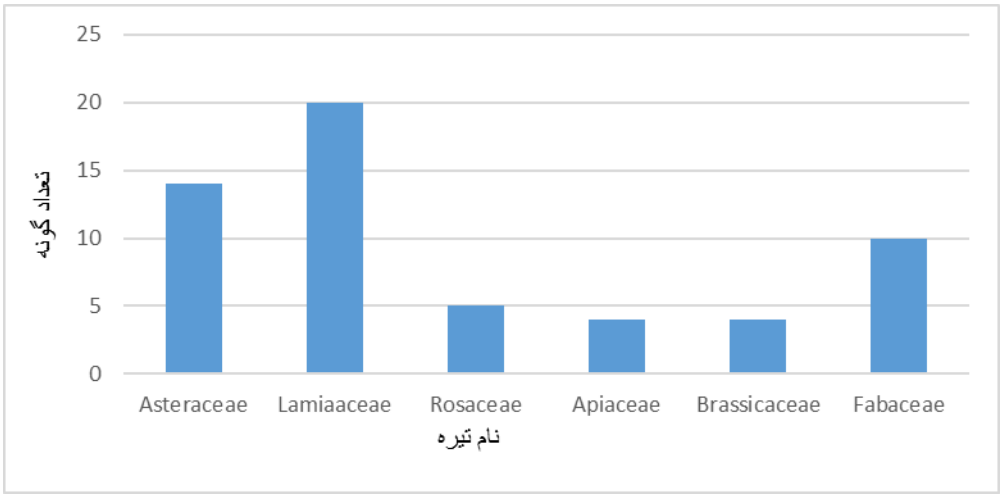

شکل ۳. بزرگترین تیره‌های گیاهان دارویی از لحاظ تعداد گونه در منطقه مورد مطالعه

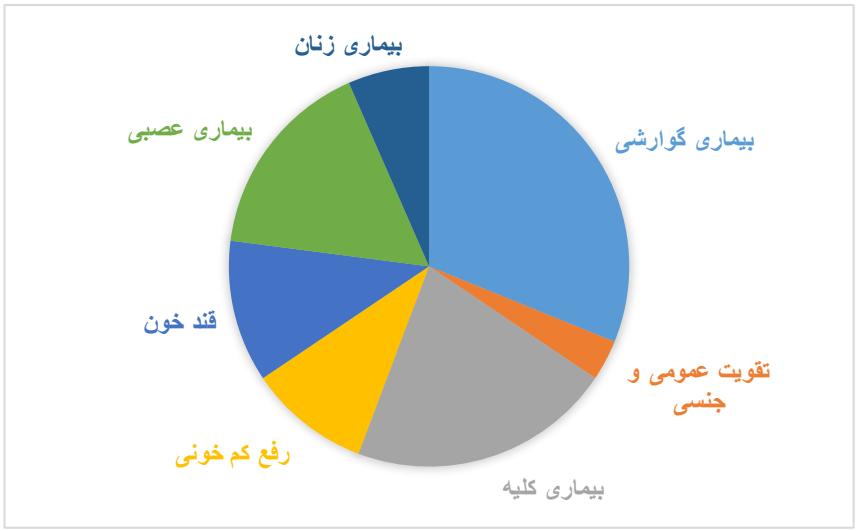

شکل ۴. فراوانی خواص دارویی گیاهان مورد استفاده در درمان بیماری‌ها در منطقه مورد مطالعه

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۱	Amaranthaceae	*Amaranthus hybridus* L.	611	تاج خروس تابستانه، تاج خروس دورگ	تاج خروس	برگ و گیاه کامل	قابض، ضد اسهال خونی، ترمیم زخم (معده)، مانع خونریزی روده	خوراکی (جوشانده)
۲	Amaranthaceae	*Chenopodium album* L.	673	سلمه تره	سلمک	برگ و میوه	مدر، ملین، مسکن، رفع یواسیر، جلوگیری از ریزش مو	جوشانده
۳	Amaryllidaceae	*Allium atroviolaceum* Boiss.	610	پیاز مزرعه‌روی	سیرموک	پیاز، برگ	مدر، معطر در غذا و ماست	خوراکی (خام)
۴	Apiaceae	*Chaerophyllum macropodum* Boiss.	614	جعفری فرنگی کوهستانی		برگ	مدر، معطر در غذا	خوراکی (خام)
۵	Apiaceae	*Echinophora platyloba* DC.	615	خوشاریزه	خارکنگر	گل گیاه	ضد دل‌پیچه، اسهال، عفونت کلیه، معطر	خوراکی (خام و دم کرده)
۶	Apiaceae	*Ferula assa-foetida* L.	618	آنغوزه	انگز گزنه، گه بز	پلی، شیرابه	ضددرد، ضد اسپاسم، ضدعفونی کننده، شیرافزا، کرمکش، قارچکش، درمان انگل، ضد تشنج، ضد آسم	خوراکی (دم کرده)، خیسانده
۷	Apiaceae	*Prangos ferulacea* (L.) Lindl.	619	جاشیر	جاشیر	کل اندام گیاه	درمان بیماری کلیه، ادرارآور، مقوی دستگاه عصبی، درمان دل‌پیچه و بادشکن	خوراکی (دم کرده)
۸	Araceae	*Arum elongatum* Steven	622	شیپوری طویل	کارده	برگ‌ها و ساقه‌ها	درمان چربی خون، فشار خون، دیابت، عفونت	خوراکی (پخته)
۹	Aristolochiaceae	*Aristolochia maurorum* L.	623	زرآونه، چیک		دانه	قاعده‌آور، نیروده‌نده، ضد رماتیسم، مدر، معرق، التیام‌دهنده	خوراکی (جوشانده)
۱۰	Asparagaceae	*Muscari neglectum* Guss. ex Ten.	738	کلاغک، سرمه کلاغ			اختلالات دستگاه گوارش و رحم	خوراکی (دم کرده)
۱۱	Asteraceae	*Achillea wilhelmsii* K. Koch.	624	بومادران	برنجاسف، سرزدو	گل	باشکن، مقوی معده، درمان دل درد	خوراکی (خام و دم کرده)
۱۲	Asteraceae	*Acroptilon repens* (L.) DC.	625	تلخه، گیجه	تلخه، گیجه	گل	درمان قند خون و سرماخوردگی	خوراکی (جوشانده)

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۱۳	Asteraceae	*Carthamus oxyacantha* M.Bieb.	626	گلرنگ زرد، خارخرون	خارزردو	دانه	زخم، خارش	خوراکی (جوشانده)
۱۴	Asteraceae	*Centaurea depressa* M.Bieb.	628	گل گندم	گل گندمی	گل	ضعف اعصاب، ضد سرفه، ضد التهاب، درمان عفونت	خوراکی (جوشانده)
۱۵	Asteraceae	*Cichorium intybus* L.	632	کاسنی	کاشنی	برگ و ریشه	صفرآور، مقوی قلب، محافظ کبد، تقویت اعصاب، کاهش قندخون	خوراکی (خام و پخته، تهیه عرق)
۱۶	Asteraceae	*Cirsium arvense* (L.) Scop.	633	کنگر صحرایی، کنگر هرز		ریشه	مدر، اشتهاآور، رفع بیماری پوستی	خوراکی (جوشانده)
۱۷	Asteraceae	*Echinops macrophyllus* Boiss. & Hausskn.	638	شکر تیغال کپه درشت	شکرکی	ترشحات گیاه	درمان تب، فشار خون، ملین، ضد سرطان	حل کردن در آب
۱۸	Asteraceae	*Gundelia tournefortii* L.	639	کنگر علوفه‌ای، کنگر خوراکی	کنگر	کل گیاه	ضد عفونی کننده، اشتهاآور، تب‌بر، ادرارآور، تقویت قلب، تارسایی کبد، کم خونی	خوراکی (خام و پخته)
۱۹	Asteraceae	*Helichrysum globiferum* Boiss.	640	گل بی‌مرگ کروی		سرشاخه گلدار	کاهش و حذف مخمر، ضد قارچ	عصاره و روغن
۲۰	Asteraceae	*Siegesbeckia orientalis* L.	644	علف مقدس، علف ملکوتی		کل گیاه	تصفیه‌کننده خون، درمان کچلی، ضد کرم، درمان بیماری قانقاریا	روغن و دم کرده
۲۱	Asteraceae	*Sonchus oleraceus* (L.) L.	645	شیر تیغک رطوبت پسند، معمولی		ریشه و برگ	مقوی، تب‌بر، مسکن، ملین، ضد عفونی کننده، ترمیم کننده زخم، مسهل	خوراکی (جوشانده)
۲۲	Asteraceae	*Taraxacum vulgare* (Lam.) Schrank	647	گل قاصدک	قاصدک	ریشه و برگ	درمان بیماری‌های کبدی، قابض، قاعده‌آور، دفع اوره، نقرس و رماتیسم، درمان اگزما	خوراکی (جوشانده)
۳	Asteraceae	*Tragopogon caricifolius* Boiss.	648	شنگ نی مانند	اسپنگ	اندام هوایی	مدر، معطر	خوراکی (خام)
۲۴	Asteraceae	*Xanthium strumarium* L.	649	زردینه، طوق	زردینک	میوه و ریشه	معرق، مسکن آرام بخش، درمان سرطان، مرهم چشم	دم کرده شیره و عصاره
۲۵	Berberidaceae	*Berberis vulgaris* L.	650	زرشک	زرشک	کل گیاه	اشتهاآور، صفرآور، بیماری‌های کبدی، یرقان	خوراکی (خام و تهیه شربت)

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۲۶	Boraginaceae	*Anchusa italica* Retz.	651	گاوزبان	گل گرزورن	گل	رفع عوارض گریپ، سرماخوردگی	خوراکی (دم کرده)
۲۷	Boraginaceae	*Asperugo procumbens* L.	653	چسبک		ریشه و برگ	آرام بخش، تقویت کننده کبد، معرق، تصفیه کننده خون	خوراکی (جوشانده)
۲۸	Brassicaceae	*Alyssum linifolium* Stephan ex Willd.	660	قدومه برگ باریک		بذر	نرم کننده، رفع درد گلو و گرفتگی صدا	خوراکی (جوشانده)
۲۹	Brassicaceae	*Lepidium draba* L.	661	ازمک	سبزه موچه	برگ و دانه	مدر، درمان یرقان	خوراکی (پخته)
۳۰	Brassicaceae	*Descurainia sophia* (L.) Webb ex Prantl	663	خاکشیر ایرانی	خاکشیر	بذر، برگ و گل	خشک و ملین، رفع التهاب کلیه، رفع اسهالات، رفع ترشحات زنان، مدر	خوراکی (خام و جوشانده)
۳۱	Brassicaceae	*Thlaspi perfoliatum* L.	667	کیسه چوپان ساقه محصور		سر شاخه و دانه	دافع اوره، ضد التهاب، ضد عفونی کننده، قابض، ادرار آور	جوشانده
۳۲	Caprifoliaceae	*Lonicera nummulariifolia* Jaub. & Spach	668	شن	شن	برگ	ضدعفونی کننده زخم	دم کرده
۳۳	Caryophyllaceae	*Acanthophyllum microcephalum* Boiss.	669	چوبک ایرانی، چوبک بوته‌ای		ریشه	ملین	جوشانده
۳۴	Caryophyllaceae	*Vaccaria pyramidata* Medik	672	صابونک	صابونی	کل گیاه	خلط‌آور، درمان برونشیت و سرفه، آسم، التهاب مفاصل و روماتیسم، شست و شوی اگزما	جوشانده
۳۵	Colchicaceae	*Colchicum montanum* L.	674	سورنجان، گل حسرت برگ پهن			ضد نقرس	دم کرده
۳۶	Convolvulaceae	*Convolvulus arvensis* L.	675	پیچک صحرایی	پیچک	ساقه، برگ، ریشه	مسهل، صفرابر، التهاب‌دهنده، ضدخون روی	دم کرده
۳۷	Cuscutaceae	*Cuscuta epithymum* (L.) L.	677	سس شیدی	افتیمون، سس	بذر	ملین، معرق، پاک کننده سودا، تقویت کبد، درمان مشکلات ادراری	خوراکی (جوشانده)

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۳۸	Fabaceae	*Coronilla varia* L.	694	یونجه بانی، یونجه تاجی	یونجه	کل اندام گیاه	مدر، مسهل، دارای اثری شبیه دیژیتوکسین روی قلب	خوراکی (خام و جوشانده)
۳۹	Fabaceae	*Glycyrrhiza glabra* L.	695	شیرین بیان	ریش بهک، بله شیرین، ریشه مجو	ریشه	التهاب معده و زخم اثنی عشر، تقویت روده	خوراکی (خام، دم کرده و جوشانده)
۴۰	Fabaceae	*Lotus corniculatus* L.	696	آمومانس زرد، یونجه پاکلاغی		کل اندام گیاه	مسکن اعصاب، رفع بیخوابی، ضد افسردگی، ضربان قلب، قابض، التیام زخم	دم کرده
۴۱	Fabaceae	*Melilotus albus* Medik.	697	یونجه سفید		سرشاخه گلدار	رفع بیماری سینه، مدر و هضم کننده، بیخوابی، اضطراب و سرگیجه، میگرن و دردهای عصبی، التهاب و ورم کلیه و مثانه، قوانج کبدی، ضد انعقاد خون، کاهش فشار خون	دم کرده
۴۲	Fabaceae	*Melilotus officinalis* (L.) Pall.	698	یونجه زرد، اکلیل الملک		سرشاخه گلدار	رفع بیماری سینه، مدر و هضم کننده، بیخوابی، اضطراب و سرگیجه، میگرن و دردهای عصبی، التهاب و ورم کلیه و مثانه، قوانج کبدی، ضد انعقاد خون، کاهش فشار خون	دم کرده
۴۳	Fabaceae	*Medicago sativa* L.	699	یونجه		کل گیاه	ضد تصلب شرائین، ضد میکروب، ضد التهاب، ضد تب، تقویت کننده، ضد اسپاسم، تهوع‌آور، کاهش کلسترول خون، شیرافزا	خوراکی (جوشانده و خام)
۴۴	Fabaceae	*Ononis spinosa* L.	700	خارخر		ریشه، برگ و گل	مدر، مسکن، معرق و قابض، تصفیه کننده خون، درمان سنگ کلیه و کیسه صفرا، التهاب مثانه، روماتیسم، گلودرد، درمان احتقان کبد و یرقان	جوشانده و دم کرده
۴۵	Fabaceae	*Sophora alopecuroides* L.	702	تلخ‌بیان	بله تلخ	ریشه و برگ	ضد یبوست، جلوگیری از ترشحات کیسه صفرا، ترشحات زنانه، کاهش فشار خون	جوشانده

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۴۶	Fabaceae	*Trifolium pratense* L.	704	شبدر قرمز، شبدر چمن‌زاری	شبدر	کل گیاه	خلط‌آور، مدر، ضد اسپاسم، آرام بخش، مسکن، درمان سوختگی و زخم، درمان آسم	خوراکی (خام)
۴۷	Fabaceae	*Vicia narbonensis* L.	706	ماشک برگ پهن		گل	طراوت و شادابی پوست	دم کرده
۴۸	Gentianaceae	*Gentiana olivieri* Griseb.	710	گل سپاس		گل	اشتهاآور، تب‌بر	دم کرده
۴۹	Hypericaceae	*Hypericum perforatum* L.		گل راعی، هوفاریقون	علف چای، گل زنبوری	برگ و سرشاخه گلدار	ضد افسردگی، ضد التهاب، دافع کرم، التهاب مثانه، درمان زخم و سوختگی، قابض	جوشانده
۵۰	Ixioliriaceae	*Ixiolirion tataricum* (Pall.) Schult. & Schult.f.	612	خیارک		گل	نرم‌کننده پوست	کوبیده گیاه
۵۱	Lamiaceae	*Ajuga chamaecistus* Ging. ex Benth.	713	لبدیسی بوته‌ای		برگ و گل	مدر، اشتهاآور، مقوی، التیام دهنده	دم کرده
۵۲	Lamiaceae	*Eremostachys laevigata* Bunge	714	سنبل بیابانی		برگ و گل	ضد قارچ، خواص آنتی‌اکسیدانی	عصاره
۵۳	Lamiaceae	*Lallemantia royleana* (Benth.) Benth.	716	بالنگو		بذر	سرماخوردگی، ضد سرفه، خلط‌آور	جوشانده
۵۴	Lamiaceae	*Marrubium anisodon* K. Koch	717	فراسیون		سرشاخه	مقوی معده، اشتهاآور، نیرودهنده، خلط‌آور، ضدعفونی‌کننده، صفرابر، مقوی قلب، قاعده‌آور، کم‌خونی	جوشانده
۵۵	Lamiaceae	*Mentha longifolia* (L.) L.	718	پونه، پودنه	پیدن اوبی	سرشاخه‌های گلدار	بادشکن، رفع‌سیاه سرفه، هیستری، نقرس، قاعده‌آور، نفخ	خوراکی (خام و خشک)
۵۶	Lamiaceae	*Nepeta persica* Boiss.	719	پونه‌سای ایرانی	پیدن	اندام هوایی	خوشبو کننده دهان و معده، خنک کننده، درمان التهاب زخم دهان	خوراکی (خام و خشک)
۵۷	Lamiaceae	*Phlomis polioxantha* Rech.f.	721	گوش‌بره صخره‌روی	گوش بره	اندام هوایی	ضد دیابت، ضد زخم، ضد آلرژی، ضد میکروب و آنتی اکسیدان	دم کرده
۵۸	Lamiaceae	*Phlomis olivieri* Benth.	722	گوش بره، چالمه	گوش بره	اندام هوایی	درمان دیابت، زخم معده، بواسیر، تورم و زخم، محافظ سیستم عصبی، ضد تورم، ضد آلرژی، ضد سرطان، ضد میکروب	جوشانده

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200] [DOR: 20.1001.1.27172704.2020.19.74.6.4]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۵۹	Lamiaceae	*Salvia aegyptiaca* L.	723	مریم‌گلی مصری	گل ارونه	دانه‌ها	آرام بخش، درمان سوزاک و بواسیر	خوراکی (جوشانده)
۶۰	Lamiaceae	*Salvia multicaulis* Vahl	724	مریم‌گلی پر ساقه	-	اندام هوایی	کاهش قند خون	دم کرده
۶۱	Lamiaceae	*Salvia nemorosa* L.	725	مریم‌گلی مزرعه‌روی	-	اندام هوایی	تقویت حافظه و دیابت، خواص آنتی‌اکسیدانی	جوشانده
۶۲	Lamiaceae	*Salvia sclarea* L.	726	مریم گلی		سرشاخه گلدار و برگ	ضد اسپاسم، ضد نفخ، مقوی، آرام‌بخش، تسکین درد قاعدگی	جوشانده
۶۳	Lamiaceae	*Salvia syriaca* L.	727	مریم‌گلی سوری	مرورشک	اندام هوایی	خواص آنتی‌اکسیدانی	جوشانده
۶۴	Lamiaceae	*Scutellaria multicaulis* Boiss.	728	بشقابی کوهستانی	-	ساقه و گل	استخوان درد، آرامش اعصاب، رفع بی خوابی	اسانس
۶۵	Lamiaceae	*Stachys inflata* Benth.	730	سنبله‌ای بادکنکی، سنبله ارغوانی	مورخری	برگ و گل	تب‌بر، رفع ضعف عمومی، مقوی معده، ضد قارچ	جوشانده
۶۶	Lamiaceae	*Stachys pilifera* Benth.	731	سنبله‌ای مودار	هولوله	سرشاخه گلدار	مدر، درمان دل درد و عفونت	جوشانده
۶۷	Lamiaceae	*Teucrium orientale* L.	732	مریم نخودی شرقی شیرازی	مریم نخودی	گل	ضد میکروب	دم کرده
۶۸	Lamiaceae	*Teucrium polium* L.	733	مریم‌نخودی، کلپوره، جز	حلپه، ارپه	سرشاخه گلدار	مقوی، نیرودهنده، ضد تشنج، رفع سردرد، بیماری دستگاه تناسلی- ادراری، تأخیر یا عدم وقوع قاعدگی	خوراکی (دم کرده)
۶۹	Lamiaceae	*Thymus daenensis* Celak.	734	آویشن دنایی برگ نیزه‌ای	اوریشم	سرشاخه گلدار	نفخ معده، کرم‌کش، بادشکن، ضد تشنج، سیاه سرفه، سردرد عصبی، ضد عفونی کننده	خوراکی (خام و دم کرده)
۷۰	Lamiaceae	*Ziziphora clinopodioides* Lam.	735	کاکوتی کوهی، مشک طرامشک	پیدن	سرشاخه گلدار	درمان تب تیفوسی، کاهش گرمای بدن، تقویت معده	خوراکی (خام، خشک و دم کرده)
۷۱	Malvaceae	*Alcea crassicaulis* Riedl	742	ختمی ساقه کلفت	ختمی	گل و ریشه	رفع سرماخوردگی و سرفه، نرم‌کننده	خوراکی (خام و دم کرده)

بهار ۱۳۹۹، سال نوزدهم، شماره ۷۴، ص. ۲۰۰-۲۱۹

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200] [DOR: 20.1001.1.27172704.2020.19.74.6.4]

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۷۲	Malvaceae	*Hibiscus trionum* L.	743	ختمی سه رنگ، بستان گلی	-	گل، برگ و ریشه	رفع خارش و بیماری‌های پوستی دردناک، مدر، مقوی معده	جوشانده و دم کرده
۷۳	Malvaceae	*Malva sylvestris* L.	744	پنیرک قرمز	توله	برگ و گل	آرام‌بخش، خنک‌کننده، تب‌بر، رفع سرفه و برونشیت، رفع تحریکات دستگاه گوارش، رفع ناراحتی سینه. موسیلاژدار	خوراکی (دم کرده)، خیسانده در تهیه شربت
۷۴	Onagraceae	*Epilobium hirsutum* L.	746	بیدعلفی کرکی	-	برگ، ریشه و شیره گیاه	درمان زگیل، التیام زخم	شیره گیاه
۷۵	Papaveraceae	*Fumaria vaillantii* Loisel.	708	شاهتره ایرانی	شاتره	کل گیاه	ملین، مدر، معرق، تصفیه‌کننده خون	خوراکی (عرق)
۷۶	Plantaginaceae	*Plantago lanceolata* L.	749	بارهنگ سرنیزه‌ای، کاردی	بارتنگ	بذر، برگ	قابض، تصفیه کننده خون، رفع ناراحتی‌های آسم، ورم مخاط دهان، رفع تحریکات در نزله‌های مزمن برونش‌ها، نزله مجاری ادرار و دستگاه هضم	خوراکی (جوشانده)
۷۷	Plantaginaceae	*Veronica anagallis-aquatica* L.	783	سیزاب آبی		ریشه، برگ و گل	قابض، نیرودهنده، مدر	جوشانده
۷۸	Poaceae	*Cynodon dactylon* (L.) Pers.	753	مرغ	پنجه مرغی	ریزوم	قابض، صرع، جلوگیری از خون‌ریزی بواسیر، یرقان، سنگ کلیه	جوشانده
۷۹	Poaceae	*Sorghum halepense* (L.) Pers.	758	چائیر	-	دانه	آرام‌بخش و مدر	جوشانده
۸۰	Polygonaceae	*Persicaria hydropiper* (L.) Delarbre.	762	هفت‌بند گزنه آبی	هفت‌بند	اندام هوایی	مقوی، قابض، تصفیه‌کننده خون، مدر و مسکن، بندآورنده خون، بواسیر، واریس	جوشانده
۸۱	Polygonaceae	*Rumex crispus* L.	763	ترشک مواج	ترشوک	کل اندام گیاه	مقوی، ملین، قابض، محرک صفرا، پاک‌کننده و ضدعفونی‌کننده، تصفیه‌کننده، ضد کم‌خونی، انواع التهابات پوستی، زخم‌های دیرجوش، درمان سل و دیابت	خوراکی (پخته و جوشانده)
۸۲	Ranunculaceae	*Adonis aestivalis* L.	764	چشم خروس تابستانه گل خروسک	چشم قرقاول	کل اندام گیاه	مقوی قلب، مدر، ملین، سنگ شکن	دم کرده

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200] [DOR: 20.1001.1.27172704.2020.19.74.6.4]

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۸۳	Ranunculaceae	*Ficaria fascicularis* K.Koch	767	آلاله برفزی		اندام هوایی و ریشه	معالجه و درمان بواسیر، تورم مفاصل، ناراحتی پوستی	ضماد
۸۴	Ranunculaceae	*Ranunculus arvensis* L.	768	آلاله	گل زرد	ریشه	تب‌بر، درمان آسم، نقرس	گرد ریشه
۸۵	Resedaceae	*Reseda lutea* L.	770	ورث		ریشه، سرشاخه گلدار	اشتهاآور، مقوی معده	جوشانده
۸۶	Rosaceae	*Agrimonia eupatoria* L.	771	غافث		گل ومیوه	قابض، قاعده‌آور، ضد کرم و التیام‌دهنده، درمان بیماری کبد، مدر، درمان روماتیسم، سنگ کلیه، بیماری قند	جوشانده
۸۷	Rosaceae	*Crataegus azarolus* var. *pontica* (K.Koch) K.I.Chr.	775	زالزالک گرجی	زالزالک، کلک	میوه	درمان بیخوابی، اسهال، افزایش اشتها، تقویت معده و قلب، آرامش اعصاب، مدر	خوراکی (خام و تهیه عرق)
۸۸	Rosaceae	*Prunus lycioides* (Spach) C.K.Schneid..	772	بادام خارآلود، بادامک	ارژن	صمغ	تسکین درد دندان و شست و شوی موی سر، دفع انگل روده، تقویت بینایی	خوراکی (خام)
۸۹	Rosaceae	*Prunus scoparia* (Spach) C.K.Schneid.	774	بادام کوهی، ارژن	الوک	میوه	ضدعفونی‌کننده، تسکین‌دهنده درد، ضد شوره و شپش سر، سرمه آن جهت تقویت چشم	خوراکی (جوشانده)
۹۰	Rosaceae	*Pyrus glabra* Boiss.	776	گلابی بی‌کرک، آنچوچک	انجک	میوه	افزایش نیروی جنسی و جسمی، تقویت نیروی عمومی بدن	خوراکی (خام)
۹۱	Rubiaceae	*Galium verum* L.	779	شیرپنیر		اندام هوایی	تصفیه کننده کلیه و کبد، ضد اسپاسم، شیرافزا، مدر، دفع سنگ کلیه و مثانه، تسکین بیماری‌های پوستی، صرع	جوشانده
۹۲	Scrophulariaceae	*Verbascum sinuatum* L.	782	گل ماهور مواج		ریشه، گل و برگ	درمان روماتیسم، دفع سنگ کلیه، رفع اسهال، ناراحتی‌های هضمی با منشاء صفرا	جوشانده
۹۳	Solanaceae	*Hyoscyamus niger* L.	785	بذرالبنج	بنگ دانه	دانه	تسکین‌دهنده، خواب‌آور، ضد اسپاسم، مسکن سیستم عصبی، ضد نقرس، ضد روماتیسم، دیابت	جوشانده

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200] [DOR: 20.1001.1.27172704.2020.19.74.6.4]
[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

ادامه جدول ۲. اطلاعات مربوط به گیاهان جمع‌آوری شده از منطقه چشمه گندو

ردیف	تیره	نام علمی گیاه	شماره هرباریومی	نام فارسی	نام محلی	اندام مورد استفاده	موارد استفاده	نحوه استفاده
۹۴	Solanaceae	*Solanum americanum* Mill	787	تاج‌ریزی سیاه	روناترب	میوه	مخدر، مسکن، رفع سوء هاضمه، درمان سیاه سرفه، یرقان، سیر	خوراکی (جوشانده)
۹۵	Urticaceae	*Urtica dioica* L.	789	گزنه دوپایه	گزنه	کل گیاه	تقویت اعمال هضم، مدر، بندآورنده خون، بیماری قند، باز کردن قاعدگی، رفع یبوست، ضد کرم، محرک معده	خوراکی (جوشانده)
۹۶	Verbenaceae	*Verbena officinalis* L.	790	شاهپسند		کل گیاه	قابض، ضد تشنج، تب‌بر، مقوی، معالجه یا التیام ناشی از گزیدن مار و عقرب	جوشانده

[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200] [DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4] [Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]

جدول ۳. پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی منطقه خفری در شهرستان سپیدان

ردیف	نوع استفاده	گونه‌های مورد استفاده	تعداد
۱	درمان بیماری‌های گوارشی	*Achillea wilhelmsii, Berberis vulgaris, Glycyrrhiza glabra, Cichorium intybus, Phlomis polioxantha, Stachys inflata, Gundelia tournefortii, Mentha longifolia, Rumex crispus, Nepeta persica, Ziziphora clinopodioides, Thymus daenensis, Hibiscus trionum, Malva sylvestris, Cuscuta epithymum, Phlomis olivieri, Urtica dioica, Plantago lanceolata, Crataegus azarolus*	۱۹
۲	درمان بیماری‌های عصبی، مسکن و آرامبخش	*Prangos ferulacea, Centaurea depressa, Trifolium pretense, Crataegus azarolus, Prunus scoparia, Malva sylvestris, Salvia aegyptiaca, Cichorium intybus, Ferula assa-foetida, Solanum americanum*	۱۰
۳	بیماری‌های زنان	*Mentha longifolia, Teucrium polium, Salvia aegyptiaca, Urtica dioica*	۶
۴	رفع کم خونی، تصفیه خون، کاهش فشار خون	*Arum elongatum, Gundelia tournefortii, Fumaria vaillantti, Marrubium anisodon, Plantago lanceolata, Rumex crispus*	۶
۵	درمان بیماری‌های کلیه و مجاری ادراری	*Urtica dioica, Teucrium polium, Crataegus azarolus, Plantago lanceolata, Stachys pilifera, Fumaria vaillantti, Trifolium pratense, Ononis spinosa, Cuscuta epithymum, Lepidium draba, Prangos ferulacea, Descurainia sophia, Echinophora platyloba*	۱۴
۶	درمان قند خون	*Phlomis olivieri, Urtica dioica, Arum elongatum, Acroptilon repens, Cichorium intybus, Rumex crispus, Phlomis polioxantha*	۷
۷	تقویت عمومی وتقویت نیروی جنسی	*Pyrus glabra, Marrubium anisodon*	۲

۴. بحث

وجود اقلیم‌های متنوع سبب شده است که ایران به یکی از زیستگاه‌های غنی گیاهان دارویی تبدیل شود. دارا بودن اقوام و آداب و رسوم مختلف استفاده از گیاهان دارویی فرهنگ غنی را سبب شده که حراست و ثبت آن به عنوان میراثی گران‌بها ضروری به نظر می‌رسد. گیاهان دارویی جایگاه خاصی در فرهنگ ایران زمین دارند. باورهای سنتی مردم مبنی بر سلامت استفاده از گیاهان دارویی و وجود خاستگاه‌های گسترده این منابع طبیعی، بستر مناسبی را برای استفاده از گیاهان دارویی در سیستم درمانی ایران فراهم کرده است [۸].

مصرف گیاهان دارویی از دیرباز متداول بوده و بیماری‌های بسیاری با استفاده از گیاهان دارویی معالجه می‌شوند. لذا تهیه اطلاعات علمی دقیق در ارتباط با پوشش گیاهان دارویی هر منطقه در استفاده و حفظ این ذخایر ارزشمند بسیار مهم است. استفاده از گیاهان دارویی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز بستر مناسبی برای حفاظت از سلامت ایجاد می‌کند [۱۹].

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

به دلیل قدمت تاریخی، وجود اقوام اصیل، پهنه وسیع و گستردگی آداب و رسوم کهن در نقاط مختلف کشور ایران و نیز به دلیل تنوع بسیار زیاد گیاهان، شرایط بسیار مطلوبی برای استفاده از انواع گیاهان جهت اهداف مختلف فراهم شده است. با توجه به اهمیت استفاده سنتی مردم از گیاهان دارویی برای رفع امراض و ناراحتی‌های خویش، بهره‌گیری از این اطلاعـات ارزشمند در این ارتباط لازم و ضـروری می‌باشد. شهرستان سپیدان به لحاظ موقعیت جغرافیایی و آب و هـوایی خاص باعث پیدایش و استقرار گونه‌های گیاهی متنوعی شده که با محیط سازگارند. این منطقه جزء منطقه رویشی ایرانی- تورانی محسوب می‌شود. وجود ۹۶ گونه دارویی در این منطقه نشان‌دهنده تنوع زیستی بالای منطقه می‌باشد. بزرگترین تیره‌ها از نظر تعداد گونه‌های دارویی به ترتیب عبارت از تیره نعناعیان با ۲۰ گونه، تیره کاسنیان با ۱۴ گونه، تیره باقلائیان با ۱۰ گونه، تیره گل‌سرخیان با ۵ گونه و تیره کرفسیان و کلمیان با ۴ گونه می‌باشند. در این تحقیق اندام هوایی و گل بیشترین استفاده را از جنبه دارویی در میان مردم محلی منطقه داشت.

نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر از نظر بزرگترین تیره دارویی به لحاظ تعداد گونه با پژوهشی که توسط دولت‌خواهی و همکاران [۸] در شهرستان کازرون در استان فارس که ۹۰ گونه دارویی متعلق به ۸۷ جنس و ۳۹ تیره در منطقه شناسایی و تیره نعناعیان با ۱۱ گونه بزرگترین تیره دارویی، همچنین با نتایج رزمجویی و همکاران [۲۳] که به مطالعه اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی شهرستان بهبهان (استان خوزستان) و مطالعه تبد و جلیلیان [۲۴] که به مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه زریوار شهرستان مریوان پرداخته و گونه‌های دارویی متعلق به خانواده نعناعیان را گونه غالب منطقه معرفی کردند، مطابقت دارد.

وجود ۹۶ گونه گیاهی دارویی با توجه به مساحت منطقه چشمه گندو در مقایسه با تعداد گیاهان دارویی در مناطق مختلف مورد مطالعه در مقالات مشابه از جمله شهرستان کازرون در استان فارس با ۹۰ گونه [۲۰]، شهرستان فسا در استان فارس با ۵۳ گونه [۹]، شهرستان کاشان با ۷۵ گونه [۲۱]، چهارمحال و بختیاری با ۶۰ گونه [۲۲]، بهبهان با ۶۰ گونه [۲۳]، مریوان با ۵۶ گونه [۲۴] و نکا با ۶۴ گونه [۲۵] نشان می‌دهد که منطقه از غنای گونه دارویی بیشتری برخوردار است که این موضوع به تنوع زیستی قابل ملاحظه و غنای فلور منطقه مورد مطالعه مرتبط می‌باشد.

نتایج نشان داد که بیشترین کاربرد گیاهان دارویی در منطقه در زمینه رفع مشکلات گوارشی بوده که با نتایج مردانی‌نژاد و وزیرپور [۲۶] در رابطه با اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان اصفهان، سجادی و همکاران [۲۱] در مورد گیاهان دارویی کاشان و بی‌باک و مقبلی [۲۷] در رابطه با گیاهان دارویی شهرستان جیرفت در استان کرمان مطابقت داشت.

اسامی گیاهان دارویی پر مصرفی که توسط افـراد بومی منطقه مورد مطالعـه و روستاهای همجـوار که پرسشگری انجام شده، جمع‌آوری و به فروش می‌رسد در جدول ۳ عبارت از آویش دنایی با نام علمی (*Thymus daenensis*)، خوشاریزه (*Echinophora platyloba*)، کارده (*Arum elongatum*)، بومادران (*Achillea wilhelmsii*)، کاسنی (*Cichorium intybus*)، کنگر علوفه‌ای (*Gundelia tournefortii*)، شیـریـن‌بیـان (*Glycyrrhiza glabra*)، شاه‌تره (*Fumaria vaillantti*)، پونه (*Mentha longifolia*)، کلپوره (*Teucrium polium*)، کاکـوتی کوهی (*Ziziphora clinopodioides*)، ختمی (*Alcea crassicaulis*)، ترشک (*Rumex crispus*)، زالزالک (*Crataegus ponticus*) و بارهنگ (*Plantago lanceolata*) می‌باشند. همچنین گونه‌های برخی از سرده‌ها از جمله *Glycyrrhiza*، *Malva*، *Thymus*، *Mentha* و *Nepeta* از پیشینه مصرف بالایی برخوردار هستند.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

در این منطقه ۷ گونه از گیاهان دارویی جمع‌آوری شده انحصاری ایران بود. از جمله گیاهان مهم در صنایع داروسازی، بهداشتی و آرایشی که در معرض خطر انقراض هستند عبارتند از: آنغوزه با نام علمی *Ferula assa-foetida*، آویشن دنایی *Thymus daenensis* و مریم‌نخودی *Teucrium polium* که با جلوگیری از برداشت بی‌رویه و چرای بیش از حد دام در این منطقه می‌توانیم این ذخایر با ارزش طبیعی را حفظ کنیم.

آنغوزه از جمله گیاهان انحصاری ایران است. آنغوزه شیره‌ی گیاهی است که از تیغ زدن ریشه یا پایین ساقه از ناحیه‌ی یقه گیاه خارج می‌شود. در کشاورزی جهت از بین بردن کرم ریشه خوار و ضدعفونی زمین از آنغوزه استفاده می‌شود. در زمستان می‌توان از علوفه‌ی خشک گیاه، دام‌ها را تغذیه نمود. مصرف آن توسط دام در زمان شیردهی باعث مزه نامطبوع شیر هم می‌شود، ولی در جهت ضدعفونی دستگاه گوارش دام هم اثر مطلوب به جا می‌گذارد. این گیاه در طب سنتی ایران نیز به عنوان برطرف کننده انگل‌های روده‌ای، بادشکن، خلط‌آور و رفع یبوست در افراد مسن کاربرد دارد.

نتایج حاصل از بررسی کاربرد سنتی گیاهان نشان داد که برای مقابله با اثرات بیماری‌های شناخته شده منطقه، گیاهان مختلفی مورد استفاده افراد قرار می‌گیرند و مشخص شد که بیشترین استفاده دارویی از گیاهان به درمان بیماری‌های گوارشی، کلیه و مجاری ادراری مربوط می‌باشد و پس از آن استفاده از گیاهان برای درمان بیماری‌های عصبی، قند خون، بیماری‌های زنان و کم‌خونی در درجات بعدی اهمیت قرار می‌گیرد. به همین صورت کمترین میزان استفاده از گیاهان منطقه به درمان تقویت عمومی و نیروی جنسی مربوط می‌باشد.

با توجه به اینکه در مناطق مختلف برای استفاده از گیاهان دارویی آداب و رسوم متفاوتی وجود دارد، بنابراین روش‌های مختلفی برای استفاده از گیاهان در هر منطقه وجود خواهد داشت. با توجه به اهمیت بسیار زیاد گونه های دارویی در درمان انواع بیماری‌ها، ضروری به نظر می‌رسد که استفاده از آنها در برنامه‌های مدیریتی قرار گیرد و برنامه‌ریزی لازم جهت آموزش و آگاه ساختن مردم در برداشت بی‌رویه گیاهان دارویی از مناطق مختلف در عرصه‌های طبیعی انجام شود.

۵. نتیجه‌گیری

با شناخت توانمندی‌های موجود و معرفی گیاهان دارویی باارزش بومی، می‌توان جهت کشت وسیع و بهره‌برداری، گسترش سطح کشت گیاهان دارویی بر اساس نیاز بازارهای داخلی و خارجی و اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی برای حفاظت از منابع طبیعی اقدام کرد. همچنین استفاده خردمندانه از گیاهان دارویی و فرآورده‌های طبیعی می‌تواند موجب دستیابی به اهداف حفاظت، احیاء و بهره‌برداری صحیح از گیاهان دارویی در عرصه‌های منابع طبیعی شود. بنابراین شناسایی گیاهان دارویی، مقوله اصلاح گیاهی و اهلی‌سازی با هدف افزایش عملکرد گیاهی، افزایش کیفیت مواد مؤثره موجود در گیاهان دارویی و همچنین جلوگیری از انقراض بعضی گونه‌های دارویی مهم، موجب حفظ ذخایر ژنتیکی و کمک به استقلال دارویی کشور و خودکفایی دارویی می‌شود. استفاده از این ذخایر ژنتیکی به عنوان گنجینه‌ای گران‌بها در دست بشر و در خدمت نیازهای او می‌باشد. همچنین با ایجاد بستر مناسب برای سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی کشور باعث خواهد شد که سهم بزرگی برای صادرات محصولات گیاهان دارویی فراهم شود.

مشارکت نویسندگان

این تحقیق حاصل بخشی از پایان‌نامه نویسنده اول است و نویسنده دوم به عنوان راهنما مشارکت داشتند.

تضاد منافع

ندارد.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

تقدیر و تشکر

بدین‌وسیله از همکاری جهاد کشاورزی شهرستان سپیدان به جهت در اختیار قرار دادن اطلاعات اقلیمی منطقه مورد مطالعه تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

1. Dolatkhahi M and Nabipour A. Systematic study of medicinal plants in Bushehr. *Journal of Herbal Drugs*. Third Year. 2013; 209-222.

2. Amin GH. Popular Medicinal Plants of Iran. Moavenate Pajooheshie Vezarate Behdasht va Darman va Amoozeshe Pezeshki. Tehran. 2006; 300 pp.

3. Delnavaz hashemloeian B and Ataei Azimi A. Medicinal and edible properties of plants. Islamic Azad University, Saveh Branch. 2007; 180 pp.

4. Ghassemi Dehkordi N, Norouzi M and Safaei Aziz A.Collection and Evaluation of the Traditional Applications of Some Plants of Jandagh. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2012; 3(1): 105-112.

5. Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejadsatari T, Mojab F, Charkhian MM, Khalighi-sigarudi F and Ajani Y. Medicinal Application of Native Plants (Lamiaceae and Rosaceae Family) in Alamut Region in Ghazvin Province. *J. Med. Plants*. 2007; 4(24): 74-84.

6. Soltani Pour M. Medicinal plants of Genou protected area (In Persian). *Pajouhesh & Sazandegi in Natural Resources*. 2006; 18(3): 27-37.

7. Naghibi F, Mosaddegh M, Mohammadi Motamed M and Ghorbani A. Labiatae Family in folk Medicine in Iran: from Ethnobotany to Pharmacology. *Iranian J. Pharmaceutical Res*. 2005; 2: 63-79.

8. Dolatkhahi M, Ghorbani Nohooji M, Mehrafarin A, Amini Nejad GH and Dolatkhahi A. Ethnobotanical Study of Medicinal plants in Kazerron, Iran: Identification, Distribution and Traditional Usage. *J. Med. Plants*. 2012; 2(42): 163-178.

9. Hatami E and Zahedifar M. Ethnobotanical study of medicinal plants of Fasa in Fara Province. *J. Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2016; 7(1): 89-95.

10. Khanpour Ardestani N and Kaviani M. The Introducing of medicinal plants in Ardestan region (Isfahan Province). *J. Plant and Biomass Res*. 2008; 4(13): 54-64.

11. Ramazan Nejad R and Parishani M. Introduction of medicinal plant of Meimand historical region in Kerman Province. *J. Agricultural Sciences Natural Resources* 2008; 5: 157-165.

12. Rahemi A, Memari H, Amiri M and Razavinezhad M. Perspectives on the agriculture of the Sepidan Township. First edition. 2013; 195 pp.

13. Rahiminezhad M. Plant systematics. First edition. Tehran. University publication center. 2004; 343 pp.

14. Rechinger KH. Flora Iranica. Akademische Druck University Verlagsanstalt. Graz, Austria. 1963-2012; Vol: 1-176.

15. Assadi M et al. Flora of Iran. Research Institute of Forests and Rangelands. Iran. 1987-2017; Vol: 1-79.

16. Ghahreman A. Color flora of Iran. Research Institute of Forests and Rangelands, Tehran, Iran. 1983-2003; Vol: 1-26.

17. Mobin S. Flora of Iran (Vascular plants). Tehran university publishing, Tehran, Iran. 1975-1994; Vol: 1-4.

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

18. Zargari A. Medicinal plants (In Persian). Ministry of culture and higher education publications. 2010; Vol: 1-5.
19. Farzana A. N, Ismat A. S and Shamim S. Antifungal Activity of Selected Medicinal Plant Extract on Fusarium oxysporum Schlehtthe Causal Agent of Fusarium Wilt Disease in Tomato. *American Journal of Plant Sciences.* 2014; 5: 2665-2671.
20. Dolatkhahi M, Yousefi M, Baghernezhad G and Dolatkhahi A. Preliminary study of medicinal plant species in Kazeroun, Fars Province. *J. Herbal Drugs*. 2010; 3: 47-56. 20.
21. Sajadi A, Batooli H and Ghanbari A. Collection, Evaluation and Ethnobotany of Kashan Medicinal Plants. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2011; 2(1): 29-36.
22. Ghasemi A. Medicinal and Aromatic plants, (In Persian). Islamic Azad University press. Shahrekord. 2011; 536 pp.
23. Razmjoue D, Zarei Z and Armand R. Ethnobotanical Study (Identification, Medical Properties and How to Use) of some Medicinal Plants of Behbahan city of Khuzestan Province, Iran. *J. Med Plants*. 2018; 4(64 and S11): 33-49.
24. Tabad MA and Jalilian N. Ethnobotanical Study of Medicinal Plants in Zarivar Region (Marivan), Iran. *J. Med. Plants* 2015; 2(54): 55-75.
25. Gholipour A, Ghorbani Nohooji M, Rasuli N and Habibi M. An Ethnobotanical Study on the Medicinal Plants of Zarm-rood Rural District of Neka (Mazandaran Province). *J. Med Plants*. 2014; 4(52): 101-121.
26. Mardaninejhad SH and Vazirpour M. Ethnobotanical Medicinal herbs by the people of Mobarakeh (Isfahan), *Herbal Medicines.* 2013; 3: 111-129.
27. Bibak H and Moghbeli F. Collection, Identification and Traditional Usage of Medicinal Plantsin Jiroft Country. *Journal of Medicinal Plants*. 2017; 4(64): 116-140.

How to cite this article: Rahemi Ardakani S, Poursakhi K. Traditional usage of native medicinal plants of Cheshmeh Gandou region in SepidanTownship (Fars Province). ***Journal of Medicinal Plants*** 2020; 19(74): 200-219.
doi: 10.29252/jmp.19.74.200

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]

J. Med. Plants 2020; 19(74): 200-219

Institute of Medicinal Plants

Journal of Medicinal Plants

Journal homepage: www.jmp.ir

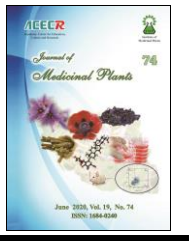

Research Article

Traditional usage of native medicinal plants of Cheshmeh Gandou region in Sepidan Township (Fars Province)

Rahemi Ardakani Saeideh, Poursakhi Katayoun*

Department of Horticulture Science, Faculty of Agriculture & Natural Resources, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:
Cheshmeh
Gandou region
Medicinal plants
Traditional use

ABSTRACT

Background: From ancient times to now, native medicinal plants have been used as important medicinal source. Traditional botany offer valuable ways to find new medicinal plants and herbal medicines. **Objective:** The purpose of this study is to collect and identify of medicinal plants in the Cheshmeh Gandou area that located in the Khafri part of Sepidan Township. **Methods:** In 2016-2017, flora of medicinal plants of Cheshmeh Gandou region was studied. Using geographical maps, the plants of the area were collected and using the experiences of indigenous people, the medicinal properties of the plants and used organs were recorded. The samples were then identified using valid sources. **Results:** In total, 96 species of medicinal plants belonging to 35 families and 87 genera were identified in the region, which are used in the treatment of various diseases, including gastrointestinal diseases, healing of wounds, sedative, stomachic tonic, etc. Also, by the examining the type of plants in the region, it was determined that the most type of consumption is as boiled and brewed. The largest family was reported in terms of number of species respectively Lamiaceae family with 20 species and Asteraceae family with 14 species. The genus *Salvia* with 5 species was identified as the largest medicinal genus in the area. **Conclusion:** By recognizing the existing capabilities and introducing the indigenous medicinal plants, it is possible to act for extensive cultivation and exploitation, expand the cultivation of medicinal plants based on the need for domestic and foreign markets and provide information and culture for the conservation of natural resources. Therefore, the identification of medicinal plants preserves the genetic resources and helps to the country's medicinal independence.

* Corresponding author: k.poursakhi@khuisf.ac.ir
doi: 10.29252/jmp.19.74.200
Received 3 July 2018; Received in revised form 10 April 2019; Accepted 13 April 2019
© 2020. Open access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

[Downloaded from jmp.ir on 2026-11-13]
[DOR: 20.1001.1.2717204.2020.19.74.6.4]
[DOI: 10.29252/jmp.19.74.200]